

13. Терехович В.Н. Криміналістика. Конспект курсу лекцій: учеб. пособ. / В.Н. Терехович. – Рига : Балтийская международная академия, 2008. – 120 с.
14. Кримінальний процесуальний кодекс України: чинне законодавство з 19 листопада 2012 року. – К. : ПАДИВОДА А.В., 2012. – 382 с.
15. Сучасні проблеми криміналістики : навч. посіб. / О.В. Геселев, І.І. Присяжнюк, Я.А. Соколова, Г.В. Щербакова. – К. : Нац. акад. прокуратури України; Кіровоград : МПП «Антураж А», 2012. – 424 с.

ВЕЛИКОДНИЙ Д. В.,
здобувач
(Національна академія
прокуратури України)

УДК 343.119

МЕДІАЦІЯ ЯК ШЛЯХ УДОСКОНАЛЕННЯ ІНСТИТУТУ УГОДИ ПРО ПРИМИРЕННЯ В КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ

У статті проведено дослідження можливості більш широкого використання медіації в кримінальному провадженні при укладенні угоди про примирення. Автором розкриті різноманітні концепції медіації, визначена доцільність застосування медіації при укладенні угоди про примирення в кримінальному провадженні. Окреслено можливі межі взаємодії процедури укладення угоди про примирення та застосування медіації.

Ключові слова: угода про примирення, медіація, прокурор, медіатор, кримінальне провадження.

В статье проведено исследование возможности более широкого использования медиации в криминальном производстве при заключении соглашения о примирении. Автор раскрывает разнообразные концепции медиации, подчеркнута целесообразность использования медиации при заключении соглашения о примирении в криминальном производстве. Определены возможные рамки взаимодействия процедуры заключения соглашения о примирении и использования медиации.

Ключевые слова: соглашение о примирении, медиация, прокурор, медиатор, криминальное производство.

The article devoted to possibility of using of mediation in a criminal case at conclusion of treaty about reconciliation. Author exposes various conceptions of mediation, expediency of use of mediation is underline at conclusion of treaty about reconciliation in a criminal production. The possible scopes of cooperation of procedure of conclusion of treaty are certain about reconciliation and uses of mediation.

Key words: agreement about reconciliation, mediation, prosecutor, mediator, criminal proceedings.

Вступ. Успішний розвиток держави і права в Україні є неможливим без докорінного реформування, вдосконалення та гармонізації з законодавством Європейського Союзу. Результативність та ефективність таких перетворень безпосередньо залежить від рівня наукової розробки шляхів реформування державно-правових інституцій, у тому числі інституту угоди про примирення в світлі більш широкого використання процедури медіації, як альтер-

нативного методу вирішення спору і засобу ефективного здійснення державно-правового впливу на суспільство та юридичного процесу в цілому.

Проблемні аспекти інституту медіації висвітлювалися у працях українських і закордонних фахівців, зокрема В. Баранова, Ю. Голика, Л. Голої, Г. Єрмоєнко, О. Кільдюшкіної, А. Комбікова, В. Кудрявцева, Б. Кушніра, І. Присяжнюк, А. Чернеги та інших.

Дослідженням питань інституту угод у своїх працях приділяли увагу такі відомі вчені, як О. Александров, Є. Блажівський, М. Головизнін, В. Гончаренко, Ю. Грошевий, В. Нор, М. Полянський, А. Портнов, В. Тацій, І. Фойницький, М. Шум, Т. Якімець та інші.

Метою статті є визначення можливості вдосконалення на основі вітчизняного та зарубіжного досвіду інституту угод про примирення в світлі процедури медіації.

Постановка завдання. Актуальність теми обумовлена необхідністю вирішення тих завдань, що постають перед Україною у зв'язку з трансформаціями суспільних відносин, які мають місце в нашій державі. Такий перехід відбувається в умовах пошуку оптимальної економічної та соціальної моделі, створення нової концепції правової системи, котра б адекватно відображала відносини, що формуються у нашому суспільстві, і разом із тим забезпечувала надійний юридичний механізм реалізації прав і здійснення обов'язків учасниками правовідносин.

Результати дослідження. Світовий досвід вказує на те, що медіація є майже універсальним засобом вирішення конфліктів, що застосовується у багатьох сферах – від сімейних суперечок до міжнародних конфліктів.

Як зазначає І. Присяжнюк, на відміну від України медіаційна процедура уже понад 20 років ефективно застосовується у таких країнах, наприклад, як Австрія, Англія, Німеччина, США, Франція. Приміром, в Англії та багатьох штатах Америки суддя уповноважений зобов'язати сторони брати участь у процесі медіації. У деяких судах США участь сторін у медіації є обов'язковою умовою призначення дати розгляду спору в суді, якщо медіація виявиться безуспішною. Далі І. Присяжнюк справедливо зазначає, що на даний час необхідність запровадження інституту примирення (медіації) у вітчизняній системі права підтримується широким колом як практикуючих юристів, так і вчених-правників. Така зацікавленість відповідає прагненню України до гармонізації національного законодавства із законодавством Європейського Союзу, на теренах якого відновному правосуддю приділена значна увага [1, с. 65].

Українські вчені Г. Єрмоєнко та А. Комбікова провели змістовний аналіз міжнародного законодавства в цієї сфері та визначили, що на користь широкого застосування медіації свідчать такі міжнародні документи: Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № R (98) 1 державам-членам від 2 січня 1998 р. щодо медіації у сімейних питаннях, Рекомендація Rec (2001) 9 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам від 5 вересня 2001 р., про альтернативні судовим провадженням вирішення спорів між адміністративними органами влади і приватними особами, Рекомендація Rec (2002) 10 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам від 18 вересня 2002 р. про медіацію у цивільних справах, а також Директива 2008/52/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 21 травня 2008 р. про деякі аспекти медіації у цивільних та господарських правовідносинах [2, с. 218–219].

Проте найбільшої уваги в контексті нашого дослідження заслуговують: Рекомендація Комітету Міністрів Ради Європи № R (99) 19 від 15 вересня 1999 р. щодо медіації у кримінальних справах, Рекомендація Rec (2006) 8 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам від 14 червня 2006 р. щодо надання допомоги потерпілим від злочинів, Рекомендація Rec (2003) 20 Комітету Міністрів Ради Європи державам-членам від 24 вересня 2003 р. щодо нових способів роботи із злочинністю неповнолітніх і ролі правосуддя у справах неповнолітніх.

Наведені документи підтверджують, що провідні держави світу визнають доцільним найбільш широке застосування медіації як у цивільних справах, так і в кримінальному провадженні.

Відповідно до положень Кримінального процесуального кодексу України домовленості сторін стосовно угоди про примирення можуть проводитися самостійно потерпілим і підозрюваним, обвинуваченим, захисником і представником або за допомогою іншої особи, погодженої сторонами (за винятком слідчого, прокурора або судді).

Із зазначеного випливає, що прокурор позбавлений права впливати на процес досягнення домовленості щодо укладення угоди про примирення, надаючи сторонам відповідну

допомогу. Проте саме у прокурора, слідчого та суду є всі можливості для цього, зокрема щодо надання сторонам пропозиції укласти угоду, організувати їхню зустріч, поінформувати про реальний стан справ, який складається під час кримінального провадження, що може істотно вплинути на позицію сторін щодо угоди. Натомість на прокурора й слідчого покладається обов'язок поінформувати підозрюваного та потерпілого про їх право на примирення, роз'яснити механізм його реалізації та не чинити перешкод в укладенні угоди про примирення (ч. 7 ст. 469 КПК України).

Законодавець зводить роль прокурора при укладенні угоди про примирення до суто пасивної, яка, на наш погляд, ніяк не відповідає його статусу процесуального керівника досудовим розслідуванням, закріпленого у ч. 2 ст. 36 КПК України.

Справедливо зазначає А. Лапкін, що цей перелік необхідно доповнити обов'язком прокурора і слідчого сприяти досягненню примирення всіма засобами, не забороненими законом, оскільки це відповідає як приватним інтересам сторін у справі, так і громадським та державним інтересам, які полягають в якнайшвидшій і максимально повній нейтралізації негативних наслідків злочину [3, с. 2]. У даному контексті можна вести мову про можливість та необхідність застосування процедури медіації в кримінальному процесі України.

Серед положень Кримінального процесуального кодексу України не міститься жодної норми про медіацію в кримінальному судочинстві. На нашу думку, це є безумовною прогалиною вітчизняного законодавства.

З приводу законодавчих недоліків А. Лапкін відзначив: однією з найбільш відчутних прогалин законодавчої регламентації інституту примирення є те, що КПК не передбачає обов'язкової участі прокурора у розгляді результатів цієї угоди в суді. Частина 2 ст. 474 КПК говорить, що розгляд щодо угоди проводиться судом під час підготовчого судового засідання за обов'язкової участі сторін угоди з повідомленням інших учасників судового провадження, відсутність яких не є перешкодою для судового розгляду. Внаслідок цього залишається нез'ясованим, хто ж повинен сприяти суду у встановленні добровільності намірів сторін угоди, дотримання формальних вимог до її укладення і т. д. Очевидно, що сторони, кожна з яких є зацікавленою в справі, не можуть бути надійними помічниками суду в цьому питанні. Зазначена роль логічно повинна бути надана прокурору, який виступаючи з позицій неупередженого гаранта дотримання законності та прав учасників процесу може найбільш повно сприяти суду в перевірці законності та обґрунтованості угоди про примирення. Наступним етапом участі прокурора у процедурі примирення є нагляд за реалізацією результатів відповідної угоди. КПК не регламентує дані питання, хоча і надає прокурору можливість оскаржити вирок суду, винесений на підставі угоди, у разі його невиконання [3, с. 2].

Взагалі «медіація» – поняття, яке походить від *medi* (лат.) або *medio* (лат.), що означає «середина». Існує велика кількість доктринальних поглядів на поняття «медіації». Так, наприклад, В. Жмудь визначає медіацію, як метод забезпечення ефективного розв'язання проблеми відшкодування моральної та матеріальної шкоди, що надає можливість сторонам впливати на рішення, яке приймається у справі, допомагає зняти емоційне напруження [4, с. 13]. Особливої уваги заслуговує визначення даної категорії, яке на даний момент наведено у проекті закону України «Про медіацію», де під медіацією розуміється процедура позасудового вирішення конфліктів (спорів) їх сторонами на засадах добровільності, самовизначення і рівності сторін, конфіденційності, незалежності та неупередженості із залученням медіатора, що спрямована на самостійне досягнення сторонами рішень щодо позасудового врегулювання конфлікту (спору) в порядку, передбаченому цим Законом [5].

Досліджуючи вищезазначений закон, Г. Єрьоменко та А. Комбікова відмітили, що законодавче визначення медіації, насправді, не містить жодних новел. Аналогічні визначення з деякими відмінностями містяться у багатьох законах про медіацію, прийнятих в інших країнах [2, с. 218]. Проте, на нашу думку, в цьому немає нічого погано. Це є яскравим та доволі успішним прикладом процесу конвергенції, діалогу правових культур, при якому одна правова система запозичує позитивний досвід вирішення певної юридичної проблеми у іншій.

У багатьох випадках, якщо люди можуть вирішити проблему шляхом обговорення і переговорів, вони досягнуть швидшого і кращого результату, ніж при протистоянні або судовому розгляді. Проте здебільшого їм цього не вдається зробити без допомоги когось третього. Сильні емоції, ворожість, тактика протистояння та нерівність соціального положення можуть стати перепонами на шляху до конструктивних переговорів.

О. Кільдюшкіна приводить вражаючу статистику застосування процедури медіації в провідних країнах світу:

– у США 95% справ, що були направлені на медіацію, не дійшли до судового розгляду;
– у Німеччині 90% медіацій завершуються мировою угодою (для Нижньої Саксонії такий показник дорівнює 97%);

– у Великобританії результативність медіації становить 90–95%;

– загальноєвропейський показник результативності медіації – 40–80% [6, с. 130].

В. Сегедін пише, що варто звернути увагу на такий факт: однією з особливостей медіації є те, що завдяки їй спір можна розглянути, враховуючи всі аспекти, й не лише правові, як під час судової процедури. За допомогою цього підходу до вирішення конфліктної ситуації рішення сприймається всіма сторонами, як позитивне і справедливе. Причому особисто медіатор ніколи не виносить рішення, він тільки допомагає іншим прийти до певного рішення. Конфліктуючі сторони за його участю безпосередньо і активно укладають угоду, а вже суддя на основі прийнятої угоди про примирення постановляє вирок. Для того, щоб працювати ефективно в сучасних умовах, необхідно уміти вести діалог і домовлятися з опонентами – саме такі необхідні якості мають бути притаманні медіатору [7, с. 15].

Для більш легкого розуміння особливостей медіації вважаємо за доцільне навести приклад техніки медіації, запропонованої теорією гарвардської школи, та яка широко застосовується медіаторами Нідерландів, що в своїй праці розглядає О. Гойко. Вона передбачає чотири стадії:

1. Вступ і розвідка. Учасники отримують інформацію про можливості та межі медіації, підписують договір про медіацію. На стадії розвідки медіатор встановлює суть спірних моментів, складає план перебігу медіації.

2. Зміна перспективи: перехід від особистої думки учасників до реальних інтересів і розподіл цих інтересів. Медіатор фокусується на інтересах та на майбутньому.

3. Пошук варіантів рішень; переговори.

4. Досягнення остаточної угоди [8, с. 51].

Водночас потрібно пам'ятати, що разом із запровадженням медіації потрібно розробити систему захисту від ризиків, які можуть виникнути під час медіаційної процедури (неправильне розуміння сторонами значення результату медіації, унеможливлення стандартного підходу під час прийняття рішення медіатором, запобігання випадків зловживання можливостями медіації для досягнення незаконних цілей [7, с. 17].

Отже, медіацію в кримінальному процесі України, зокнайменше, варто спробувати хоча б на експериментальному рівні. Можна запропонувати декілька етапів її втілення в кримінальне судочинство: 1) перед укладенням угоди про примирення слідчий, прокурор, суддя в порядку судового доручення направляють сторони на процедуру медіації; 2) за результатами проведення медіації відповідне рішення долучатиметься до справи, як конкретний доказ. У разі успішного застосування на практиці це має призвести до внесення відповідних змін до КПК.

Висновки. Практика впровадження медіації в Україні базується на іноземному досвіді, що дає змогу проаналізувати його, вивчити та використати навички в медіації, адаптувати їх до реалій нашої держави та умов українського законодавства. Правові акти Ради Європи є суттєвим підґрунтям для впровадження та регламентації відновного правосуддя і медіації.

Медіація, маючи сильний потенціал, здатна вирішити проблеми, що стоять перед правовою системою України. Зокрема, розвантажити судову систему та покращити правовий захист громадян. Застосування медіації широко сприятиме демократизації суспільства та становленню верховенства права.

Саме інститут угоди про примирення певною мірою відображає більшість найбільш важливих аспектів медіативних процедур, а саме – сприяє примиренню, подоланню негативних наслідків кримінального правопорушення та вирішенню конфліктних ситуацій.

Список використаних джерел:

1. Присяжнюк І. Запровадження медіації, як форми відновного правосуддя / І. Присяжнюк // Вісник Національної академії прокуратури України. – 2012. – № 2. – С. 65–69.

2. Єрмоєнко Г. Про проект закону «Про медіацію в Україні» / Г. Єрмоєнко, А. Комбікова // Право України: Юрид. журн. – 2011. – № 11–12. – С. 217–224.

3. Лапкин А. Прокурор в договорных процедурах в уголовном судопроизводстве Украины: реалии и перспективы / А. Лапкин // Конференция «Ломоносов 2012»: секция «Юриспруденция». – 2012. – С. 1–3.
4. Жмудь В. Запровадження процедури медіації (примирення) у законодавстві України / В. Жмудь // Юстиніан. – 2008. – № 6. – С. 13–14.
5. Про медіацію: проект закону України від 17 грудня 2010 року, реєстр. № 7481. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb_n/webproc4_1?pf3511=39276.
6. Кільдюшкіна О. Передумови впровадження медіації в Україні / О. Кільдюшкіна // Юридичний журнал: Аналіт. матеріали. Коментарі. Судова практики. – 2010. – № 4. – С. 130–131.
7. Сегедін В. Становлення відновного правосуддя в Україні: лекція / В. Сегедін. – К., 2008. – 21 с.
8. Гойко О. Від судового захисту до альтернативних методів вирішення спорів / О. Гойко // Теорія і практика інтелектуальної власності: Науково-практичний журнал. – 2011. – № 1. – С. 51–58.

ВИШНЕВСЬКА К. О.,
аспірант
(Інститут законодавства
Верховної Ради України)

УДК 341

ІСТОРИЧНА РЕТРОСПЕКТИВА ФОРМУВАННЯ НОРМАТИВНОГО МЕХАНІЗМУ ПРОТИДІЇ ХАБАРНИЦТВУ

Стаття присвячена аналізу формування нормативного механізму протидії хабарництву в контексті історичної ретроспективи. У роботі показаний зв'язок між рівнем кримінально-правової регламентації протидії хабарництву та розвитку державного управління.

Ключові слова: хабарництво, хабар, правовий механізм, відповідальність за хабарництво.

Стаття посвящена аналізу формування нормативного механізму протидії втягненню у взяточництво в контексті історичної ретроспективи. В роботі показана зв'язок між рівнем кримінально-правової регламентації протидії хабарництву та розвитку державного управління.

Ключевые слова: взяточничество, взятка, правовой механизм, ответственность за взяточничество.

This article analyzes formation of regulatory mechanism to combat bribery in context of historical perspective. The article shows a relationship between level of criminal law and regulation combating bribery of public administration.

Key words: bribery, bribe, legal mechanism, liability for bribery.

Вступ. Хабарництво, як корупційний злочин, серйозно ускладнює нормальне функціонування суспільних механізмів, перешкоджає проведенню соціальних перетворень і модернізації економіки, викликає у суспільстві недовіру до інститутів державної влади, створює негативний імідж країні на міжнародній арені і розглядається як одна із загроз її безпеці.

Постановка завдання. В світлі вирішення сучасних проблем української державності має важливе як науково-теоретичне, так і практичне значення вивчення історико-правового

